

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

**ПРОГРАМА ТА МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ
ЕМПІРИЧНОГО ЕТАПУ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ
СОЦІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ У СІМ'Ї**

за індивідуальною темою

*«Конструювання комунікативних технологій врегулювання
соціальних конфліктів у сім'ї»*

у межах загальної теми лабораторії психології спілкування

*«Науково-методичні основи конструювання комунікативних технологій
врегулювання соціальних конфліктів»*

Молодший науковий співробітник:
Івачевська Ольга Валеріївна

Завідувач лабораторії:
доктор психол. наук
Бевз Галина Михайлівна

Київ 2018

Актуальність дослідження. Попри особливу значущість гармонійних та міцних сімей для держави й суспільства, статистика щодо зростання кількості розлучень в Україні протягом останніх років залишається невтішною. Фахівці сходяться на думці, що значна їх частина так чи так пов'язана із сімейними конфліктами деструктивного характеру протікання й розрішення. Не дивлячись на численний науково-практичний доробок у царині конфліктології, сім'я часто-густо залишається сам-на-сам у складних ситуаціях урегулювання гострих протиріч, позбавлена важливих знань, розуміння, навичок конструктивного вирішення конфліктів на усіх рівнях їх розгортання. Такі реалії можуть бути, на нашу думку, наслідком: по-перше, різноманіття підходів до визначення та вивчення сімейних конфліктів, що у психології радше зводять до побутових, не враховуючи суспільний контекст та рівні їх виникнення й протікання (водночас, зміщення фокусу дослідницького інтересу в бік суто психологічних чинників поведінки членів сім'ї у конфлікті, залишаючи поза увагою соціокультурні, політико-економічні, соціально-психологічні та біологічні його передумови); по-друге, відсутність зрозумілих й ефективних інструментів урегулювання сімейних конфліктів на всіх рівнях взаємодії (від внутрішньо сімейної до взаємодії «сім'я – суспільство»). З огляду на це, доцільним видається спроба розширити межі наукового вивчення сімейних конфліктів, розглядаючи їх з урахуванням актуального суспільного контексту й визначити основні умови конструктивного вирішення проблем, з якими стикається сучасна сім'я.

З античних часів й до сьогодні представники різних наукових течій прискіпливо й плідно вивчають природу виникнення, специфіку протікання конфліктів і пропонують різні засоби їх врегулювання, враховуючи особливості суспільного устрою та вектора його розвитку. Наукові пошуки щодо соціальних конфліктів здійснювали здебільшого вчені-соціологи у загальносуспільному контексті. Традиційно мають на увазі крайнє загострення соціальних протиріч, що виявляються у зіткненні протилежних чи суттєво відмінних інтересів, цілей, цінностей, тенденцій розвитку тощо різних соціальних суб'єктів (індивідів чи спільнот). При цьому, ракурси дослідницького осмислення суттєво різняться. Приміром, у працях Ф. Глазла, Е. Мейо, Т. Парсонса знаходимо свідчення про соціальний конфлікт як патологічне, дезінтегруюче, аномальне явище, позаяк К. Боулдінг, Р. Дарендорф, Л. Козер та ін. розглядають його з точки зору позитивно-функціонального процесу перетворення суспільного життя. Однією ж із перших праць в галузі конфліктології часто називають роботу німецького, а згодом американського психолога Курта Левіна «Вирішення соціальних конфліктів». Завдячуючи його дослідницькому ракурсові, було подолано

протистояння «внутрішнє – зовнішнє» у поясненні передумов соціальної поведінки. Виокремлення психології конфліктів у самостійний напрям пов'язують із науковими працями М. Шерифа, К. Томаса, М. Дойча, Д. Скотт та ін. Західні фахівці усе частіше звертають увагу як на психологічні чинники виникнення соціальних конфліктів, так і на доцільність використання психологічних засобів їх врегулювання. Наразі науково-практичний доробок вчених-психологів у царині сімейних конфліктів та підходів до їх розв'язання важко переоцінити. Вітчизняні молоді вчені ключовими дослідниками особливостей сімейних конфліктів часто називають Ю. Альошину, А. Антонова, А. Варгу, Т. Говорун, Е. Ейдеміллера, О. Кочаряна, В. Медкова, В. Століна, Л. Шнейдера, В. Юстицька та ін. І дійсно, у працях означених авторів широко висвітлено проблеми конструктивної сімейної взаємодії, міжособистісних конфліктів у сім'ї, кризових явищ та інших складних внутрішньо сімейних феноменів, що потребують пильної уваги і науковців, і практиків, і суспільства в цілому. Однак, сучасні психологи переважно сфокусовані на міжособистісних, побутових конфліктах у сім'ї та причинах їх виникнення, що криються скоріше в індивідуальних особливостях подружжя, їх мотиваційній, сексуальній, морально-етичній, ціннісній сферах тощо. Водночас, залишаються недостатньо висвітленими питання соціальних конфліктів у сім'ї, що пов'язані не лише із міжособистісним контактуванням, а й із взаємовпливом, взаємопроекцією сім'ї та соціуму в найзагальнішому контексті співбуття.

Об'єктом дослідження є соціальні конфлікти у різних сегментах соціальної реальності.

Предметом – особливості комунікативно-технологічного врегулювання соціальних конфліктів у сім'ї.

Мета дослідження полягає у емпіричній верифікації теоретичної моделі соціальних конфліктів у сім'ї на різних рівнях їх розгортання, а також вивченні мотивів, що спонукають особистість вступати в процес конфліктної комунікації та ресурсів, що забезпечуватимуть ефективність врегулювання соціальних конфліктів; з'ясуванні специфіки комунікативно-технологічного врегулювання соціальних конфліктів у сім'ї.

Завдання емпіричного дослідження:

- виявити особливості соціальних конфліктів у сім'ї, враховуючи рівні їх розгортання;
- виділити й визначити сутність суб'єктивних мотивів, що спонукають членів сім'ї вступати в процес конфліктної комунікації;
- вивчити ресурси, що забезпечуватимуть ефективність врегулювання соціальних конфліктів.

- описати специфіку комунікативно-технологічного врегулювання соціальних конфліктів у сім'ї з урахуванням усіх його аспектів.

Гіпотеза: врахування та залучення максимуму ресурсів усіх учасників взаємодії у поетапній організації комунікативного простору за принципом човникового руху з метою врегулювання соціальних конфліктів значно підвищуватиме ефективність взаємодії у сім'ї. Актуальні незадоволені соціальні потреби кожного члена сім'ї лежать в основі конфліктних комунікативних інтенцій як суб'єктивних мотивів участі у ініціації та розгортанні соціальних конфліктів у родинному колі.

Теоретико-методологічні засади емпіричного дослідження

Критерії емпіричного дослідження соціальних конфліктів у сім'ї сформовані на основі положень про особистість як суб'єкт власної життєтворчості і розвитку, її духовності (К. О. Абульханова-Славська, І. Д. Бех, О. В. Киричук, І. П. Маноха, В. А. Роменець, С. Л. Рубінштейн, О. Б. Старовойтенко, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко та ін.); екзистенційно-гуманістичного підходу до вивчення особистості, осмислення нею власного життєвого шляху й свідомого життєвого вибору (К. О. Абульханова-Славська, Л. І. Анциферова, А. Маслоу, Ф. Перлз, К. Роджерс, І. Ялом, Т. М. Титаренко, В. В. Жовтянська та ін.); положення про логічний та онтологічний зв'язок мотивів, намірів та цілей в життєдіяльності особистості (Л. І. Божович, О. М. Леонт'єв, С. Л. Рубінштейн, Х. Хекгаузен тощо); загальнометодологічні принципи єдності свідомості і діяльності, розвитку, детермінізму (А. А. Бодалев, Л. С. Виготський, О. М. Леонт'єв, А. В. Петровский, С. Л. Рубінштейн).

Основу емпіричного дослідження складає авторське уявлення про доцільність розгляду сімейних конфліктів як власне соціальних, що дозволяє вивчати їх невідривно від суспільного контексту з його політико-економічними, соціально-психологічними, соціокультурними, психологічними та іншими особливостями. В основу емпіричного дослідження також покладено теоретичну модель соціальних конфліктів у сім'ї, яка включає основні рівні їх розгортання, а саме: 1) міжособистісний – протиріччя членів сім'ї як представників різних культур, спільнот, груп тощо; 2) соціально-груповий – протиріччя сім'ї з іншими малими соціальними групами у процесі інтерацій; 3) соціально-інституційний – вищий рівень протиріч, що виявляється у процесі необхідної взаємодії сім'ї як основного осередку суспільства з іншими соціальними чи державними інститутами; 4) суспільний – найвищий рівень протиріч між сім'єю та суспільством в цілому, його вимогами, запитами, очікуваннями. При цьому, ключовими передумовами виникнення сімейних соціальних конфліктів

можуть бути соціокультурні особливості суспільства в цілому, політико-економічна ситуація в державі, соціально-психологічні та біологічні чинники, які, переломлюючись крізь індивідуально-психологічні особливості членів сім'ї, проникають у простір сімейних взаємин і неодмінно чинять вплив на формування його унікального рисунку.

Вибірка дослідження

Визначаючи кількісний склад загальної вибірки, ми спираємося на думку В. М. Дружиніна та ряду інших авторів наукових праць, присвячених процедурі проведення емпіричних досліджень [2, с. 82], згідно з якою чисельність кожної підвибірки повинна перевищувати 30-35 респондентів, оскільки коефіцієнти кореляцій вищі за 0,35 при такому кількісному складі підгруп будуть значимі на рівні $\rho=0,05$.

Тож, беручи до уваги вищезазначене та виходячи з мети і завдань емпіричного дослідження нашу вибірку складуть подружні пари загальною кількістю 80 осіб (40 жінок та 40 чоловіків), що розподілятиметься за показником тривалості перебування в офіційному шлюбі та віковим критерієм. Формуючи загальну вибірку для проведення основного емпіричного дослідження, ми враховували, що специфіка розгортання соціальних конфліктів у сім'ї залежать від багатьох чинників, тож перед нами постало завдання уніфікації вибірки й виділення основних критеріїв відбору респондентів:

- контактність, добровільність участі у дослідженні;
- проживання на території України більш як 10 років;
- вік від 27 до 63 років;

Основні етапи емпіричного дослідження:

1. Підбір та обґрунтування методичного інструментарію емпіричного дослідження соціальних конфліктів у сім'ї.
2. Апробація методичного інструментарію шляхом проведення пілотного дослідження (N=20).
3. Доопрацювання методичного інструментарію та проведення основного дослідження.
4. Аналіз та інтерпретація емпіричних даних.
5. Визначення основних засад комунікативно-технологічного врегулювання соціальних конфліктів у сім'ї.

Програма емпіричного дослідження

1. Дослідження суб'єктивних мотивів членів сім'ї, що спонукають їх вступати в процес конфліктної комунікації, шляхом:

1.1. вивчення змістової частини мотиваційної сфери членів подружжя за допомогою «Методу мотиваційної індукції» Ж. Нюттена

1.2. виявлення наявних актуальних соціальних потреб членів подружжя, незадоволення яких може сприяти розгортанню соціальних конфліктів у сім'ї, за допомогою методики «Ієрархія потреб» (мод. І. А. Акіндінової)

1.3. визначення схильності до вчинків, що відповідають критеріям соціальної бажаності за допомогою шкали мотивації схвалення Д. Марлоу та Д. Крауна

2. Дослідження ресурсів, що забезпечуватимуть ефективність комунікативно-технологічного врегулювання соціальних конфліктів за допомогою технології SWOT-аналізу

3. Розширення уявлень про специфіку соціальних конфліктів у сім'ї та їх комунікативно-технологічного врегулювання за допомогою контент-аналізу найбільш актуальних тем гострих конфліктів у сім'ї, з урахуванням рівнів їх розгортання, на основі даних, отриманих за допомогою методу анкетування (інтерв'ю)

Надійність та вірогідність результатів дослідження забезпечується методологічним обґрунтуванням його вихідних позицій; використанням взаємодоповнюючих методів, адекватних об'єкту, предмету, меті та завданням дослідження.

Примітка. З метою уточнення емпіричних даних плануємо застосовувати допоміжні методи дослідження: бесіду (інтерв'ю), спостереження та аналіз суджень, отриманих у процесі обговорення в колі тематичних терапевтичних груп та інтернет-спільнот).

Перелік використаних літературних джерел:

1. Бурлачук Л. Ф. Словарь-справочник по психодиагностике / Л. Ф. Бурлачук, С. М. Морозов. – 3-е изд. – СПб. : Питер, 2008. – 384 с.
2. Дружинін В. М. Експериментальна психологія : Учеб. пособ. / В. М. Дружинін. – СПб. : Питер, 2000. – 320 с.
3. Карелин А. Большая энциклопедия психологических тестов / А. Карелин. – М. : Эксмо, 2007. – 416 с.
4. Нюттен Ж. Мотивация, действие и перспектива будущего / Ж. Нюттен / Под ред. Д. А. Леонтьева. – М. : Смысл, 2004. – 608 с.
5. Пайнс Э. Практикум по социальной психологии / Э. Пайнс, К. Маслач. – СПб. : Питер, 2001. – 528 с.
6. Психологические тесты / сост. С. Касьянов. – М. : Эксмо, 2006. – 608 с.
7. Реан А. А. Практическая психодиагностика личности / А. А. Реан. – СПб. : Изд-во СПб ун-та, 2001. – 224 с.
8. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М. : Изд-во ун-та психотерапии, 2002. – 490 с.